

КОМУНІКАТИВНІ ІНТЕРНЕТ-ПРАКТИКИ У ФОРМУВАННІ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ СУСПІЛЬСТВА

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Анотація. Досліджено роль комунікативних інтернет-практик у трансформації аксіологічної сфери суспільства. На основі аналізу специфіки інтернет-комунікації виявлено її вплив на формування сучасних соціокультурних цінностей.

Ключові слова: інтернет-практики, комунікація, аксіологія, соціокультурні цінності.

Вступ

Інтернет-мережа на сьогодні є не лише потужним каналом комунікації, але й середовищем із власною феноменологією, культурним і аксіологічним потенціалом, осмислення яких відбувається в різних тематичних та галузевих дискурсах. Віртуальна реальність Інтернету, що здійснила чітке відмежування від об'єктивно існуючого світу, фактично утворена як своєрідна медіа-реальність, яка чимдалі все більше пронизує всі рівні людського досвіду та повсякденних практик. Відтак технології Інтернету створили нову модель комунікації, що у своїх багатогранних вимірах і можливостях вплинула на практичну повсякденну діяльність людини. Значна частина таких практик стала пов'язуватися саме з інформаційно-комунікативним компонентом: від звичайного спілкування – до багатократного поширення і копіювання інформації, коментування, утворення спільнот у мережі, створення власних дописів, блогів-щоденників і їх вільне оприлюднення та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання комунікативних практик в контексті загального поняття соціальної практики вивчали А. Реквіц, Дж. Остін, Н. Еліас, Дж. Сьорль, І. Гофман, Х. Дрейфус, Л. Вітгенштейн, М. де Серто, М. Фуко, І. Гофман, А. Шюц. Серед вітчизняних дослідників даної проблематики – Л. Бевзенко, Є. Борисов, С. Коноплицький, Т. Ларіна, В. Посохова, Є. Прохоренко, Т. Титаренко, В. Фатурова; ближнього зарубіжжя – В. Волков, С. Бондаренко, А. Глухих, Р. Клусзинські, К. Кнорр-Цетина, С. Кончаковський, В. Поправко, А. Радкевич, А. Скуратов, А. Стриженко, А. Царьова.

Постановка завдання

Недостатньо вивченою на сьогодні є проблематика інтернет-комунікативних практик як визначального фактора, що впливає на процес вибору ціннісних орієнтацій та формування соціокультурних цінностей суспільства. Означене питання й складає мету дослідження.

Виклад основного матеріалу

Технологічні можливості Інтернету сформували нові моделі і формати комунікації, які стали невід'ємною складовою повсякденних практик людини, привнісши нове розуміння досвіду соціалізації, ціннісних орієнтацій, самопрезентації в мережі, естетичного та творчого самовираження. У цілому всі медіа-комунікації є потужним фактором формування світогляду особистості і ціннісної орієнтації суспільства, їм «належить лідерство в області ідеологічного впливу на суспільство і особистість, вони стали трансляторами культурних досягнень і активно

впливають на прийняття або заперечення суспільством тих чи інших цінностей культури» [11].

Фактично електронні засоби інформації і комунікації змінили й саме медійне середовище, яке визначалося традиційними повідомленнями та формувало окремий тип культури медіа-комунікацій. Разом з тим, традиційні медіа не мали такого впливу на трансформацію сприйняття людиною часу і простору. Відтак, з появою Інтернету, з'явилися нові уявлення та психологічні відчуття людиною електронного медійного середовища з феноменами комунікації в режимі реального часу, розрізнення понять «онлайн» і «оффлайн» на позначення віртуальної реальності, нелінійне і непослідовне (навіпаки мозаїчно-хаотичне і водночас цілісне) сприйняття текстів Інтернету.

Комп'ютерні та інтернет-технології долучилися й до трансформації аксіосфери суспільства та формування соціокультурних цінностей індивідів, міжособистісних відносин, творчого самовираження, які нині часто опосередковуються комунікативними практиками. Численні технічні можливості створили паралельний віртуальний простір, де здійснюється не лише обмін інформацією, але й відбуваються інші важливі речі: необмежена комунікація, власна репрезентація, трансляція цінностей, а також функціональна професійна спрямованість в різних сферах діяльності, які визначають принципи організації життєдіяльності суспільства. Таким чином, віртуальний простір став конструктивним відображенням реального буття, де знаходять відбиття прийняті соціокультурні норми і цінності.

Цінності, що складають основу людської діяльності, є стрижневими компонентами в розвитку суспільства і його культури. Система цінностей є важливим системоутворюючим фактором культури, займаючи панівне становище в сфері моралі і права, мистецтва і релігії, політичного і культурного життя. За її змістом можна судити про суспільство в цілому. Освоєння людиною системи цінностей, вироблення власного ціннісного ставлення до реальності має принципове значення для соціалізації особистості, формування її світогляду, ціннісних відносин і орієнтації в суспільстві.

Перебуваючи постійно у динаміці, як і загальноісторичний поступ людства, цінності кожного суспільства зазнають змін, виступають конфліктними в певні періоди суспільного розвитку, обумовлюючись соціокультурними чинниками та іманентною логікою розвитку. Також своїм негативним впливом позначене явище ціннісної аномії, що спричиняється соціальною кризою суспільства, коли усталені ціннісні ієрархії нівелюються, поступаючись місцем цінніс-

ному релятивізму та поведніковим девіаціям, що тягнуть за собою зміну загальної мотивації соціальної дії, яка більше не детермінується соціокультурними цінностями та нормами.

Комунікація, що надала нової якості та цінності, власне, інформації, стала не лише швидким транслятором загальноприйнятих цінностей та норм суспільства, але й спричинилася до зміни погляду на усталені ціннісні моделі ті ієрархії, реляцію окремих цінностей, нівелювання традиційного розуміння їх сутності. Відтак комунікативний сектор став багато в чому визначальним в системі ціннісних взаємодій індивідів та спільнот, впливаючи, тим самим, на загальну аксіосферу суспільства та формування соціокультурних цінностей. Комунікативні практики інтернет-мережі створили соціальний контекст для формування нового типу особистості і можливостей її ціннісно-сміслового визначення.

Цінності функціонують на рівні загальносуспільного та особистісного визнання і прийняття. У концептуалізації системи суспільних соціокультурних цінностей Д. Леонтьєв зазначає, і з чим ми погоджуємося, що основна форма існування цінностей – у вигляді суспільних ідеалів, тобто вироблених суспільною свідомістю і присутніх у ній узагальнених уявлень про досконалість в різних сферах суспільного життя. У цій іпостасі цінності відносяться до категорії «соціальних уявлень». Важливим тут є також розрізнення реальних цінностей соціуму та ідеалів, що формулюються у вигляді ідеологічних конструктів, що здатні виконувати функцію консолідації та орієнтації соціальної спільноти в тому випадку, якщо вони адекватно відображають в собі мотивацію її колективної життєдіяльності. Соціальні ціннісні ідеали мають своє предметне втілення в культурі. Ціннісні ідеали реалізуються лише за допомогою людської діяльності, причому втіленням їх може виступати або сам процес діяльності – діяння, – або об'єктивувати продукт діяльності – твір. Сукупністю таких творів є матеріальна і духовна культура людства. Особистісні цінності відображають, насамперед, внутрішній світ особистості, проте не стільки динамічні аспекти індивідуального досвіду, скільки інваріантні аспекти соціального і загальнолюдського досвіду, що присвоюється індивідом. Особистісні цінності, як і цінності суспільні, існують у формі ідеалів, тобто моделей належного, що є мотиваційними структурами особистості [9].

Цінності в суспільстві визначають загалом соціальну еволюцію, виступаючи атракторами, що впливають на розвиток всієї соціокультурної системи. Разом з тим, стан перманентної кризи суспільства обумовлює порушення ціннісних ієрархій та існування різних цінностей. Цінності, на думку О. Шакірової, формують особливі соціокультурні монади, що визначають суть суспільства і його відмінність від інших. Однак цінності сучасного суспільства, з огляду на різні причини (від глобалізації до культурної асиміляції) вже не можуть утворювати чітко структуровану систему: відбувається накладання одних ціннісних ієрархій на інші, постійне впровадження нових цінностей і їх взаємодія зі старими, тому аксіосфера сучасного суспільства може бути охарактеризована як ризоморфна [13, с. 37].

Ризомність, що є однією з характеристик пост-модерної доби, маніфестує принципову нелінійність (що також спостерігаємо в організації мережевої комунікації), створюючи рухомий простір із множинністю інтерпретацій та плюрального вираження. Відтак, соціокультурні цінності також визначаються настановами децентралізації та антиієрархічності в руслі соціального розвитку. Ціннісна сфера сучасного суспільства не має чітко вираженої структури, безліч ціннісних ліній-векторів детермінують розвиток ціннісних основ соціуму за різними напрямками. На основоположних лініях-векторах є семантичні «аксіо-вузли», що визначають зміст соціокультурних матриць (де під соціокультурною матрицею розуміється сукупність соціокультурних феноменів, що утворюють єдине ціле, об'єднаних однією ціннісною матрицею)» [13, с. 38].

Ризомність, як одна з фундаментальних основ децентрованості, містить іманентний потенціал саморозвитку, що характеризується варіюванням аксіологічних просторово-часових історико-соціокультурних змін. Ризоморфне аксіосередовище, що містить в собі безліч рівноправних ціннісних монад, іманентно включає в себе різні альтернативи соціального та культурного розвитку, утворюючи можливість формування нових його векторів, трансформуючи, тим самим, усталений соціокультурний простір.

Інформаційно-комунікативне середовище, що утворилося внаслідок розвитку інформаційного суспільства, також по-своєму впливає на аксіосферу суспільства та функціонування цінностей на загальносуспільному та особистісному рівні. В інформаційному суспільстві людина стає вкрай прагматичною, традиційні цінності втрачають або змінюють своє значення, що негативно відображається на самій людині. Сьогодні виник новий тип людини, відбувається пошук нетрадиційних форм самовираження особистості, трансформується система цінностей з руйнуванням традиційних форм культури. Одна з визначальних рис глобального мислення – це прагнення стати частиною великого світу, вийти за межі власного суб'єктивного світобачення. Це своєрідна інтелектуально-психологічна втягненість в глобальні процеси життя. Цінність особистості в сучасну епоху визначається гнучкістю мислення, здатністю швидко реагувати на постійні мінливості часу [10, с. 37].

Ціннісні системи суспільства та особистості є взаємообумовленими, де індивідуальні цінності завжди є віддзеркаленням загального стану та рівня розвитку аксіосфери соціуму. Оскільки простір культури включає в себе матеріально-практичні, духовні, повсякденні сфери, що містять смислове ціннісно-оціночне ставлення, то можна констатувати, що культура, по суті, є системою об'єктивних і суб'єктивних цінностей. Культура як універсум формує і наповнює соціокультурний простір індивіда і суспільства ієрархією ціннісних смислів. «Особистість і соціум створюють, транслюють, видозмінюють чи консервують вічні, секулярні, естетичні (творчі та художні), практичні (виробничо-господарські, повсякденні), релігійні цінності» [2, с. 16].

Кожне суспільство вирізняється власною системою цінностей, які, окрім загальнолюдських екзистенційних цінностей, містять власну «ціннісну» матрицю», яка сформувалася в ході суспільного та культурного розвитку і містить усталені моделі ціннісних відношень та сенсів. Екзистенційні цінності виступають в якості системоутворюючого фактора культури, як своєрідний «код нації», прояв особливої національної ідеї, що цементує початок нації, як своєрідні «ліки» для духовно-морального оздоровлення країни. Завдяки наявності в аксіосфері культури екзистенціальних цінностей відбувається свого роду «сортуння» масиву інших видів цінностей, їх трансляція від покоління до покоління і часткова зміна відповідно до мінливої соціокультурної ситуації [6, с. 131].

Аксіосфера особистості включає в себе сенсожиттєві орієнтири, або значуще, істотне для тієї чи іншої особистості. Особистісні цінності мають власні ієрархії, де суттєве відмежовується від несуттєвого, та визначаються соціокультурними цінностями суспільства. Ціннісні орієнтації складають ядро аксіологічного потенціалу особистості [12, с. 75].

Цінності й установки, як компоненти життєвого світу індивіда, виступають у ролі ресурсу та обмеження розвитку, вирішення й оцінювання життєвих ситуацій, з якими стикаються діючі суб'єкти. Так, цінності визначають вибір того чи іншого способу вирішення ситуації, а установки – звичні схеми дій, співвіднесені з попереднім досвідом і контекстом актуальної ситуації.

Особистісні цінності відображаються у свідомості у формі ціннісних орієнтацій, які включають у себе також широке коло соціокультурних цінностей, визнаних особистістю, але які не завжди приймаються нею як власні цілі і принципи. Тому можливим є як неповне, неадекватне відображення особистісних цінностей в свідомості людини, так і орієнтація на цінності, які не є реальними мотивами діяльності особистості.

Загальнолюдські і соціумні цінності як елементи аксіосфери мають власне існування, що може супроводжуватись їх взаємозаперечністю, взаємовиключеністю: релігійні вірування і наукові знання, раціональні осмислення і містичні стани, космополітичні, глобалістські орієнтації і націоналістичні переконання — це виокремлені утворення в системі надперсональних цінностей. Але на індивідуально-рівні вони існують в певній гармонії [4, с. 10].

Інтернет у цьому аспекті є «конденсованим вираженням глобального полікультурного соціуму в добу інформації, середовищем, де нові або оновлені смисли продукуються і транслуються надшвидкими темпами. Виробники нових смислів в Інтернеті, передусім – його розробники, а також користувачі, які виступають і в ролі розробників, і медіаторів смислів, і їх модифікаторів» [5, с. 371]. При трансляції смислів з ними відбуваються різні процеси: еволюція, модифікація, розширення, звуження, пониження чи підвищення їхніх статусів, входження в інші, ніж інтернетний, дискурси: соціальний, політичний, економічний.

Віртуальна реальність плюралізує феномен реальності, роблячи актуальними множинні інваріанти

реальності, які стають автономними культурними дискурсами та просторами буття й ціннісного самовизначення для людини. У цьому значенні, зокрема, комп'ютерні ігри претендують на статус «самодостатньої сфери реалізації людиною власної суб'єктності, яка націлена на вибудовування багаторівневої буттєвої симуляції в дискурсі віртуальної комп'ютерної реальності. У свою чергу, саме віртуально-ігровий вимір складається з безлічі окремих програмних наративів» [1, с. 70].

Глобальна комп'ютерна мережа привертає суспільство не тільки в якості доступного засобу, що оптимізує процес отримання різноманітних відомостей, але, перш за все, як нове культурне середовище, сфера спілкування, ігрової та навіть духовно-продукуючої діяльності [3, с. 97]. Відмінною рисою інтернет-комунікації є різноманіття комунікативних форм: користувачі можуть вибирати, коли та з якою частотою спілкуватися. Принципи анонімності і карнавальності в інтернет-мережі є визначальними специфічними факторами всіх комунікативних процесів, що здійснюються в її межах. Швидкість та інтенсивність спілкування обумовлює максимальну лаконічність форм та компресивність закладеного в них змісту, що забезпечує оптимальне його сприйняття.

Ставши доволі впливовим засобом комунікації в суспільстві, Інтернет за допомоги психосоціальних механізмів комунікування та символічного посередництва впливає на поведінкові моделі, мотивації, загальний рівень суспільної свідомості та ціннісно-смислових орієнтирів. Комунікативні практики, опосередковані Інтернетом, формують нові способи мислення й поведінки, змінюючи усталені ієрархії цінностей.

В межах віртуальної реальності відбувається суттєва трансформація ціннісного виміру людини, що знаходить прояв в новому розумінні свободи і можливості її практичної реалізації. Так, наприклад, за визначенням Д. Беляєва, в ході занурення в «буття» комп'ютерно-ігрової комунікації людина отримує можливість оборотності будь-яких дій і подій через функцію «перезавантаження», що дає змогу будь-який локальний ігровий наратив «переграти», тобто фактично «перепрожити» [1, с. 72]. За справедливим визначенням дослідника, ситуація оборотності будь-яких дій і сприйняття віртуальних об'єктів як онтологічно не-реальних формує нові моделі ціннісного ставлення та поведінки, а ігрові дискурси часто перетворюються в сферу аксіологічного експериментування, де людина здійснює «переоцінку цінностей» константної реальності.

Окрім цього, інтернет-комунікація формує особливий тип мережевого мислення, яке має символічний характер, оперуючи при цьому символами і образами. До характерних рис віртуального мислення слід також віднести його «меседжевий» характер, мозаїчність і «кліпову природу» [8]. Мозаїчність інформаційно-комунікативного середовища та його культури висуває особливі вимоги до особистості, актуалізуючи її мобільність та інтерактивність в умовах природного прискорення темпу життя сучасного суспільства, готовність до змін і розвитку. В умовах фрагментарного соціокультурного досвіду

також актуалізується затребуваність інформаційної культури [7, с. 180].

Комунікативні практики Інтернету, спілкування в соціальних мережах стали невід'ємною частиною повсякденного буття багатьох людей. Можливості різноманітних видів комунікації (соціальні мережі, блоги, форуми, чати) та технологічна платформа Інтернету відкрили для користувачів-комунікантів необмежені можливості для мережевої творчості.

Знаково-символічне середовище Інтернету як комунікативної практики є не лише транслятором цінностей і ціннісних орієнтацій суспільства, які відображаються в його текстах, але й утворює власні сенси і цінності, що постають в процесі практичної діяльності та взаємодії індивідів та спільнот. Виражаючи і маніфестуючи ті чи інші цінності, тексти мережі завжди пов'язані з багатьма конотативними сенсами, контекстними відношеннями та численними інтертекстуальними фрагментами культури та оточуючої реальності.

Висновки

Сучасне інформаційно-комунікативне середовище є одним з визначальних факторів ціннісно-смыслового самовизначення суспільства та особистості, адже впливає на формування ієрархії цінностей. Суспільні та індивідуальні системи цінностей перебувають в тісній взаємодії: на основі загально-значимих цінностей формуються ієрархії індивідуальних цінностей. Комунікативні практики, породжувані новими медіа-засобами, зокрема, інтернет-комунікацією, переформатовують повсякденне соціальне життя індивідів, створюючи умови та можливості для власного самовираження, моделювання ціннісних відношень, де віртуальний вимір впливає на простір реального їх функціонування. Комунікативні практики, опосередковані інтернет-мережею, є трансляторами різноманітних систем цінностей індивідів, які загалом формуються на основі соціокультурних цінностей суспільства.

Список літератури

1. Беляев Д.А. Виртуальное net-бытие пост (сверх) человека / Д.А. Беляев // Вестник Волгоградского гос. ун-та. Сер. 7, Философия. – 2012. – № 3(18). – С. 68-73.
2. Богатырева Е.Н. Время культуры в контексте ценностно-оценочного отношения человека к миру /

Е.Н. Богатырева // Известия Саратовского ун-та. Нов. серия. Сер. Философия. Психология. Педагогика. – 2013. – Т. 13. – Вып. 4. – С. 13-17.

3. Головин А.Ю. Виртуальные СМИ и новые культурные ориентации интернет-пользователей / А.Ю. Головин // Вестник МГУКИ, сентябрь-октябрь. – 2010. – № 5 (37). – С. 95-98.

4. Горак Г.І. Структура аксіосфери / Г.І. Горак // Актуальні проблеми духовності: Зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, Криворізький держ. пед. ун-т. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2008. – Вип. 9. – С. 3-11.

5. Зернецька О. Рух смислів в глобальному інтернет-середовищі / О. Зернецька // Смысловая морфология социума; за ред. Н. Костенко. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2012. – С. 371-389.

6. Котлярова В.В. Экзистенциальные ценности как эксплицитный принцип социального бытия человека / В.В. Котлярова // Аналитика культурологии. – 2009. – № 14. – С. 128-132.

7. Кравчук П.Ф. Личность в условиях информационно-коммуникативной культуры / П.Ф. Кравчук, О.А. Гримов // Известия Юго-Западного государственного университета. – 2012. – № 6 (45). – С. 177-183.

8. Крупенникова Л.Ш. Виртуальная личность: Net-мышление, сетевой психотип и Интернет-фобии [Электронный ресурс] / Л.Ш. Крупенникова, В.И. Курбатов // Инженерный вестник Дона. – 2014. – № 3. – Режим доступа: ivdon.ru/magazine/archive/n3y2014/2537. – Название с экрана.

9. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции [Электрон. ресурс] / Д.А. Леонтьев. – Режим доступа: ecsocman.hse.ru/data/977/645/1219/6_vypusk_1.pdf. – Название с экрана.

10. Онищук О. Сучасна людина у просторі віртуальної реальності: особливості соціокультурної трансформації / О. Онищук // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Філософські науки. – 2014. – № 780. – С. 34-39.

11. Поликарпова Е.В. Аксиологические функции масс-медиа в современном обществе [Электрон. ресурс] / Е.В. Поликарпова. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotec_Buks/Polikarp/01.php. – Название с экрана.

12. Полякова А.А. Аксиологический потенциал личности: сущностные особенности, педагогические функции / А.А. Полякова // Вестник Адыгейского гос. ун-та. Серия 3: Педагогика и психология. – 2011. – № 3. – С. 74-82.

13. Шакирова Е.Ю. Аксиологическая ризоморфность социума: зона эскалации социальной рискогенности / Е.Ю. Шакирова // Известия Саратовского ун-та. Нов. серия. Сер. Философия. Психология. Педагогика. – 2013. – Т. 13. – Вып. 4. – С. 36-41.

Ж.З. Денисюк

КОМУНІКАТИВНІ ІНТЕРНЕТ-ПРАКТИКИ В ФОРМУВАННІ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ОБЩЕСТВА

Исследована роль коммуникативных интернет-практик в трансформации аксиологической сферы общества. На основе анализа специфики интернет-коммуникации обнаружено ее влияние на формирование современных социокультурных ценностей.

Ключевые слова: интернет-практики, коммуникация, аксиология, социокультурные ценности.

Zh. Denysyuk

COMMUNICATIVE INTERNET-PRACTICES IN FORMING SOCIO-CULTURAL VALUES OF THE SOCIETY

The role is studied of communicative Internet practices in the transformation of the axiological sphere of society. On the basis of the analysis of the specifics of Internet communication, its influence on the formation of modern socio-cultural values has been identified.

Key words: Internet practices, communication, axiology, socio-cultural values.